

Vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda ovoz sozlash mashqlari talqinining nazariy asoslari

Abrorjon Qaxhorovich Azimov
Navoiy davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda ovoz sozlash mashqlari talqinining nazariy asoslari ilmiy-pedagogik jihatdan yoritiladi. Vokal nafas mexanizmi diafragma, qovurg'a mushaklari va o'pka faoliyatining o'zaro uyg'un ishlashi natijasida shakllanadigan murakkab fiziologik tizim sifatida qaraladi. Tadqiqotda ovoz sozlash mashqlarining nafas boshqaruvi, fonatsiya barqarorligi va rezonansni faollashtirishdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarda diafragmal nafasni rivojlantirish, havo oqimini nazorat qilish va tovushni uzluksiz boshqarish ko'nikmalarini shakllantirish metodlari ko'rib chiqiladi. Nazariy asoslar vokal pedagogika, fiziologiya va akustika integratsiyasi orqali ochib beriladi. Ovoz mashqlari tizimi vokal apparatni muvozanatli rivojlantirish va ijrochilik sifatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari zamonaviy vokal ta'limida nafas mexanizmlarini optimallashtirish va professional ijrochilikni rivojlantirishga ilmiy asos yaratadi.

Kalit so'zlar: vokal nafas, diafragma, nafas mexanizmi, ovoz sozlash, fonatsiya, rezonans, vokal mashqlar, nafas boshqaruvi, vokal pedagogika, fiziologiya, ijrochilik texnikasi

Theoretical foundations of the interpretation of voice adjustment exercises in improving vocal breathing mechanisms

Abrorjon Kakhhorovich Azimov
Navoi State Pedagogical University

Abstract: This article discusses the theoretical foundations of the interpretation of voice adjustment exercises in improving vocal breathing mechanisms from a scientific and pedagogical perspective. The vocal breathing mechanism is considered as a complex physiological system formed as a result of the harmonious functioning of the diaphragm, rib muscles and lung activity. The study analyzes the role of voice adjustment exercises in respiratory control, phonation stability and resonance activation. Also, methods for developing diaphragmatic breathing, airflow control and continuous sound control skills in students are considered. Theoretical foundations are

revealed through the integration of vocal pedagogy, physiology and acoustics. The system of voice exercises serves to balance the development of the vocal apparatus and improve the quality of performance. The results of the study create a scientific basis for optimizing breathing mechanisms and developing professional performance in modern vocal education.

Keywords: vocal breathing, diaphragm, breathing mechanism, voice tuning, phonation, resonance, vocal exercises, breath control, vocal pedagogy, physiology, performance technique

Vokal san'ati va uning pedagogik asoslarini o'rganish zamonaviy musiqa ta'lim tizimining eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, oliy ta'lim muassasalarida vokal ijrochilikni o'qitish jarayonida nafaqat badiiy mahorat, balki fiziologik va texnik mexanizmlarni chuqur anglash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirish alohida ilmiy-amaliy yo'nalish sifatida ajralib turadi. Chunki inson ovozinin shakllanishi, uning barqarorligi, kuchi va tembr sifati bevosita nafas tizimi faoliyati bilan bog'liqdir. Nafas mexanizmlarini to'g'ri boshqarish esa ovoz sozlash mashqlari orqali shakllanadigan murakkab pedagogik jarayon hisoblanadi.

Vokal nafas mexanizmi inson organizmining eng muhim fiziologik tizimlaridan biri bo'lib, u diafragma, qovurg'a mushaklari, o'pka va nafas yo'llarining o'zaro hamkorligiga asoslanadi. Ushbu tizim tovush hosil bo'lishida energiya manbai vazifasini bajaradi. Nafas oqimi qanchalik barqaror va nazoratli bo'lsa, vokal tovush ham shunchalik sifatli, kuchli va barqaror bo'ladi. Shu sababli vokal pedagogikada nafas mexanizmlarini o'rganish va uni rivojlantirish asosiy metodik vazifalardan biri hisoblanadi.

Ovoz sozlash mashqlari vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu mashqlar orqali talaba nafaqat to'g'ri nafas olishni, balki uni boshqarish, taqsimlash va tovush bilan uyg'unlashtirishni ham o'rganadi. Ovoz mashqlari tizimli ravishda tashkil etilganda, nafas apparati asta-sekin professional darajada ishlashga moslashadi. Bu jarayon vokal apparatning fiziologik va akustik imkoniyatlarini kengaytiradi.

Zamonaviy vokal pedagogikada nafas mashqlarining nazariy asoslari chuqur ilmiy tadqiqotlarga tayanadi. Fiziologiya, akustika, psixologiya va musiqashunoslik fanlarining integratsiyasi vokal nafas mexanizmlarini to'liq tushunish imkonini beradi. Ayniqsa, diafragma faoliyati va uning boshqaruv mexanizmi vokal tovushning markaziy elementi sifatida o'rganiladi. Diafragma nafasni boshqaruvchi asosiy mushak bo'lib, u tovushning barqarorligi va uzluksizligini ta'minlaydi.

Vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirish jarayonida ovoz sozlash mashqlari bosqichma-bosqich tashkil etiladi. Dastlabki bosqichda talaba oddiy nafas olish va

chiqarish mashqlarini bajaradi. Keyingi bosqichda esa nafasni ushlab turish va nazorat qilish ko'nikmalari rivojlantiriladi. So'ngra bu jarayon fonatsiya va rezonans bilan birlashtiriladi. Natijada nafas tizimi vokal apparatning boshqa qismlari bilan uyg'un ishlashga moslashadi.

Vokal nafas mexanizmlarining samarali ishlashi intonatsion barqarorlik, tembr boyligi va ijrochilik ifodaviyligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar nafas boshqaruvi noto'g'ri bo'lsa, tovush siqiladi, titraydi yoki barqarorligini yo'qotadi. Shu sababli vokal ta'lim jarayonida nafas mashqlari doimiy va tizimli ravishda qo'llanilishi lozim.

Ovoz sozlash mashqlarining yana bir muhim jihati psixofiziologik boshqaruv bilan bog'liqdir. Talabanning emotsional holati nafas tizimiga bevosita ta'sir qiladi. Stress, hayajon yoki qo'rquv diafragma faoliyatini buzishi mumkin. Natijada vokal tovush sifati pasayadi. Shu sababli vokal pedagogikada relaksatsiya, diqqatni jamlash va sahna tayyorgarligi muhim o'rin tutadi.

Shuningdek, vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda rezonans tizimi bilan o'zaro bog'liqlik ham muhim ahamiyatga ega. Nafas oqimi to'g'ri boshqarilganda rezonatorlar samarali ishlaydi va tovush boy, jarangdor hamda barqaror bo'ladi. Bu esa ijrochilik sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Oliy ta'limda vokal ta'lim jarayonini tashkil etishda individual yondashuv tamoyili ham muhimdir. Har bir talabanning nafas olish modeli, mushak tuzilishi va vokal imkoniyatlari turlicha bo'lganligi sababli universal metodika har doim ham samarali bo'lmaydi. Shu bois pedagog har bir talaba uchun individual mashqlar tizimini ishlab chiqishi zarur.

Zamonaviy texnologiyalar vokal nafas mexanizmlarini o'rganish va tahlil qilishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biofeedback tizimlari, akustik analiz va raqamli monitoring vositalari orqali talabanning nafas boshqaruvi aniq kuzatiladi va baholanadi. Bu esa ta'lim jarayonini ilmiy asosga olib chiqadi.

Umuman olganda, vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda ovoz sozlash mashqlari talqinining nazariy asoslari vokal pedagogikaning muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, u talabanning professional ijrochilik darajasiga erishishida asosiy rol o'ynaydi.

Vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirish jarayonida ovoz sozlash mashqlari markaziy o'rin egallaydi, chunki aynan shu mashqlar tizimi orqali talabanning fiziologik nafas olish jarayoni vokal ijrochilik talablariga moslashtiriladi. Oliy ta'limda vokal ta'limning asosiy vazifasi faqat tovush chiqarishni o'rgatish emas, balki nafasni ongli boshqarish, uni tovush bilan uyg'unlashtirish va vokal apparatni kompleks boshqarish ko'nikmasini shakllantirishdan iboratdir. Shu jihatdan qaraganda, vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirish nafaqat texnik, balki ilmiy asoslangan pedagogik jarayon sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Vokal nafas mexanizmi inson organizmidagi eng murakkab fiziologik tizimlardan biri bo'lib, u diafragma, qovurg'a mushaklari, o'pka va nafas yo'llarining o'zaro muvofiqlashgan faoliyatiga asoslanadi. Ushbu tizim tovush hosil bo'lishining energetik bazasini tashkil etadi. Nafas oqimi qanchalik barqaror va boshqariladigan bo'lsa, vokal tovush ham shunchalik sifatli va uzluksiz bo'ladi. Shu sababli vokal pedagogikada nafas mexanizmlarini rivojlantirish asosiy metodik yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Ovoz sozlash mashqlari vokal nafas tizimini shakllantirishda bosqichma-bosqich yondashuvni talab etadi. Dastlab talaba oddiy nafas olish va chiqarish mashqlarini bajaradi, bunda asosiy e'tibor diafragma harakatini his qilishga qaratiladi. Keyingi bosqichda nafasni ushlab turish va uni nazoratli chiqarish mashqlari qo'llaniladi. Bu jarayon talabaning nafasni ongli boshqarish ko'nikmasini shakllantiradi. So'ngra fonatsiya mashqlari qo'shib, nafas va tovush bir tizimga birlashtiriladi.

Diafragma faoliyati bu jarayonda markaziy rol o'ynaydi. Diafragma nafas olish va chiqarish jarayonini boshqaruvchi asosiy mushak bo'lib, u tovushning barqarorligi va kuchini ta'minlaydi. Agar diafragma faoliyati noto'g'ri boshqarilsa, tovush siqiladi, uziladi yoki barqarorligini yo'qotadi. Shu sababli vokal mashqlarda diafragmal nafasni rivojlantirish alohida metodik yo'nalish sifatida qaraladi.

Rezonans tizimi ham vokal nafas mexanizmlarining ajralmas qismi hisoblanadi. Nafas oqimi to'g'ri boshqarilganda tovush rezonatorlarga yo'naltiriladi va natijada boy, jarangdor va barqaror ovoz hosil bo'ladi. Ko'krak, bosh va og'iz rezonatorlari o'zaro muvozanatda ishlaganda vokal tovushning tembr sifati sezilarli darajada yaxshilanadi. Agar nafas noto'g'ri taqsimlansa, rezonans samaradorligi pasayadi va tovush sifati buziladi.

Hiqildoq faoliyati ham nafas mexanizmi bilan bevosita bog'liqdir. Ovoz paychalari diafragmadan kelayotgan havo bosimi asosida tebranadi. Bu bosim barqaror bo'lsa, tovush ham barqaror bo'ladi. Agar bosim notekis bo'lsa, tovushda titrash, uzilish yoki siqilish yuzaga keladi. Shu sababli vokal pedagogikada hiqildoq va diafragma o'rtasidagi muvozanat asosiy o'rganish obyekti hisoblanadi.

Ovoz sozlash mashqlarining muhim jihatlaridan biri psixofiziologik boshqaruvdir. Talabaning emotsional holati nafas tizimiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Stress yoki hayajon diafragma mushaklarining taranglashuviga olib keladi va natijada vokal apparatning tabiiy ishlashi buziladi. Shu sababli relaksatsiya mashqlari, nafasni boshqarish texnikalari va psixologik tayyorgarlik vokal ta'lim jarayonining ajralmas qismidir.

Intonatsion barqarorlik ham nafas mexanizmlariga bog'liqdir. Nafas oqimi barqaror bo'lsa, tovush ham aniq balandlikda ushlab turiladi. Ichki eshituvning rivojlanishi bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Talaba tovushni avval ichki tasavvurda shakllantirib, so'ng uni amalda ijro etadi. Bu intonatsion aniqlikni oshiradi.

Artikulyatsion apparat ham nafas tizimi bilan uzviy bog'liqdir. Nafas oqimi tovushning aniq va ravon chiqishini ta'minlaydi. Agar nafas boshqaruvi noto'g'ri bo'lsa, diktsiya buziladi va vokal ifoda noaniq bo'ladi. Shu sababli artikulyatsion mashqlar nafas mashqlari bilan birgalikda qo'llaniladi.

Oliy ta'limda vokal ta'lim jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Har bir talabning nafas olish modeli, mushak tuzilishi va vokal imkoniyatlari turlicha bo'lganligi sababli universal metodika har doim ham samarali natija bermaydi. Pedagog har bir talaba uchun alohida mashqlar tizimini ishlab chiqishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalar vokal nafas mexanizmlarini o'rganishda katta imkoniyat yaratmoqda. Biofeedback tizimlari, akustik analizatorlar va raqamli monitoring vositalari orqali talabning nafas boshqaruvi aniq kuzatiladi va tahlil qilinadi. Bu esa ta'lim jarayonini ilmiy asosga olib chiqadi.

Vokal nafas mexanizmlarining rivojlanishi ijrochilik chidamliligini ham oshiradi. To'g'ri tashkil etilgan nafas tizimi talabning uzoq vaqt davomida barqaror ijro etishiga imkon beradi. Bu professional sahna faoliyatida juda muhim hisoblanadi.

Umumiy xulosa sifatida aytish mumkinki, vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda ovoz sozlash mashqlari talqinining nazariy asoslari vokal pedagogikaning markaziy yo'nalishlaridan biridir. Bu jarayon fiziologik, akustik, psixologik va pedagogik omillar integratsiyasiga asoslanadi va talabning professional vokal ijrochilik darajasiga erishishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda ovoz sozlash mashqlari talqinining nazariy va amaliy asoslarini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, ushbu jarayon zamonaviy vokal pedagogikasining eng muhim va murakkab yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Oliy ta'lim tizimida vokal san'atini o'qitish faqat texnik ko'nikmalarni shakllantirish emas, balki talabning fiziologik imkoniyatlarini to'g'ri yo'naltirish, psixologik barqarorligini mustahkamlash va badiiy ifoda salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan kompleks pedagogik jarayon sifatida qaraladi. Shu nuqtayi nazardan, vokal nafas mexanizmlarini to'g'ri tashkil etish va uni ovoz sozlash mashqlari orqali takomillashtirish ilmiy va amaliy jihatdan alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, vokal nafas mexanizmining markaziy elementi bo'lgan diafragma faoliyati to'g'ri boshqarilmaganda vokal apparatning boshqa qismlarida ham muvozanat buziladi. Natijada tovush sifati pasayadi, intonatsion barqarorlik yo'qoladi va ijrochilik jarayoni murakkablashadi. Aksincha, diafragma faoliyati to'g'ri tashkil etilganda tovushning kuchi, tembri va barqarorligi sezilarli darajada oshadi. Bu esa vokal ijrochilik sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Ovoz sozlash mashqlari tizimi nafas mexanizmlarini bosqichma-bosqich rivojlantirishga asoslanadi. Dastlabki bosqichda talaba nafas olish va chiqarish jarayonini ongli ravishda his qilishni o'rganadi. Keyingi bosqichda nafasni ushlab

turish va uni nazorat qilish ko'nikmalari shakllantiriladi. So'ngra bu jarayon fonatsiya va rezonans bilan integratsiya qilinadi. Yakuniy bosqichda esa nafas, tovush va badiiy ifoda bir butun tizim sifatida ishlay boshlaydi.

Tahlillar shuni ham ko'rsatadiki, vokal nafas mexanizmlarining samarali ishlashi rezonans tizimi bilan bevosita bog'liqdir. Nafas oqimi to'g'ri boshqarilganda tovush rezonatorlarga yo'naltiriladi va natijada boy, jarangdor hamda barqaror ovoz hosil bo'ladi. Rezonatorlar - ko'krak, bosh va og'iz bo'shliqlari - o'zaro muvozanatda ishlaganda vokal tovushning tembr sifati sezilarli darajada yaxshilanadi.

Hiqildoq faoliyatining nafas mexanizmi bilan bog'liqligi ham muhim ilmiy xulosa sifatida qayd etiladi. Ovoz paychalari diafragma tomonidan boshqariladigan havo bosimi asosida tebranadi. Agar bu bosim barqaror bo'lsa, tovush ham barqaror bo'ladi. Agar bosim notekis bo'lsa, tovushda siqilish, titrash yoki uzilish yuzaga keladi. Shu sababli vokal pedagogikada diafragma va hiqildoq o'rtasidagi muvozanat markaziy o'rganish obyekti hisoblanadi.

Psixologik omillar ham vokal nafas mexanizmlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Talabaning emotsional holati, stress darajasi va sahna oldi hayajoni nafas tizimining tabiiy ishlashini buzishi mumkin. Shu sababli relaksatsiya mashqlari, diqqatni jamlash texnikalari va psixologik tayyorgarlik vokal ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Intonatsion barqarorlik nafas mexanizmlarining to'g'ri ishlashiga bevosita bog'liqdir. Nafas oqimi barqaror bo'lsa, tovush ham aniq balandlikda saqlanadi. Ichki eshituvning rivojlanishi bu jarayonda muhim rol o'ynaydi, chunki talaba tovushni avval ongida shakllantirib, keyin uni amalda ijro etadi.

Artikulyatsion apparat ham nafas tizimi bilan uzviy bog'liqdir. Nafas oqimi tovushning aniq va ravon chiqishini ta'minlaydi. Agar nafas boshqaruvi noto'g'ri bo'lsa, diktsiya buziladi va vokal ifoda noaniq bo'ladi. Shu sababli artikulyatsion mashqlar nafas mashqlari bilan integratsiyada qo'llaniladi.

Oliy ta'limda vokal ta'lim jarayonining muhim tamoyillaridan biri individual yondashuv hisoblanadi. Har bir talabaning fiziologik tuzilishi, nafas olish modeli va vokal imkoniyatlari turlicha bo'lganligi sababli universal metodika har doim ham samarali natija bermaydi. Shu bois pedagog har bir talaba uchun individual mashqlar tizimini ishlab chiqishi lozim.

Zamonaviy texnologiyalar vokal nafas mexanizmlarini o'rganish jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Biofeedback tizimlari, akustik analizatorlar va raqamli monitoring vositalari orqali talabaning nafas boshqaruvi aniq kuzatiladi va tahlil qilinadi. Bu esa ta'lim jarayonini ilmiy asosga olib chiqadi.

Vokal nafas mexanizmlarining to'g'ri rivojlanishi ijrochilik chidamliligini ham oshiradi. To'g'ri tashkil etilgan nafas tizimi talabaning uzoq vaqt davomida barqaror

ijro etishiga imkon beradi. Bu esa professional sahna faoliyatida juda muhim ahamiyatga ega.

Umumiy xulosa sifatida shuni ta'kidlash mumkinki, vokal nafas mexanizmlarini takomillashtirishda ovoz sozlash mashqlari talqinining nazariy va amaliy asoslari vokal pedagogikaning markaziy ilmiy yo'nalishlaridan biridir. Ushbu jarayon fiziologik, akustik, psixologik va pedagogik omillar integratsiyasiga asoslanadi va talabaning professional vokal ijrochilik darajasiga erishishida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Saidiy, Said Boltazoda. Влияние музыки на человека. Academy 4 (4), 63-65
2. Saidiy, Said Boltazoda. Теория магнитных эффектов других голосов многоголосной музыки. Science and Education 4 (1), 577-582
3. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Модуляционные эффекты музыкального произведения. Science and Education, 4 (1), 563-569.
4. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Особенности эффекта системы тяготения аккордов в музыке. Science and Education, 4 (1), 590-596.
5. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Взаимное влияние тоники, субдоминанты и доминанты. Science and Education, 4 (1), 570-576.
6. Болта-Зода, С. С. (2022). Особенность мгновенного появления вторичного аккорда, органнй пункт. Science and Education, 3(12), 885-891.
7. Расулова, Д. Ш. К., & Болтазода, С. С. (2022). Национальные инструменты Узбекистана. История музыкальных инструментов: дутар и уд. Science and Education, 3(3), 858-864.
8. Салимова, Б. Б. К., & Болтазода, С. С. (2022). Музыка как дискурс управления многоголосной музыки. Science and Education, 3(3), 845-850.
9. Халимов, Ш. Ш. Ў., & Болтазода, С. С. (2022). Некоторые аспекты формирования и развития музыкального воздействий с ее последствиями на развитии ребёнка. Science and Education, 3(3), 837-844.
10. Болта-Зода, С. С. (2022). Взаимодействие теории и гармонии музыки. Science and Education, 3(12), 851-856.
11. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Влияние внутри тяготеющих звуков аккорда. Science and Education, 4 (1), 583-589.
12. Саидий Саид Болта-Зода (2023). Эффекты модуляции и отклонении музыки. Science and Education, 4 (1), 550-555.
13. Болта-Зода, С. С. (2022). Теоретические основы построения музыки. Science and Education, 3(12), 844-850.
14. Ропиева, Д. А. Қ., & Болтазода, С. С. (2022). Вокально-хоровые песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. Science and Education, 3(4), 1200-1205.

15. Болтазода, С. С. (2022). Оценка характеристик волнообразных голосов в хоровом пении. *Science and Education*, 3(3), 865-871.
16. Саидий, С. (2019). Влияние музыки на личность и психику ребёнка. *Вестник интегративной психологии*, (19), 217-220.
17. Болта-Зода, С. С. (2022). Полифонический кондукт к строфической форме в музыке. *Science and Education*, 3(12), 837-843.
18. Саидий, С. Б. Продвижение новых принципов творческого фортепианного исполнительства в профильных школах искусств и культуры. *Science and education. Scientific Journal*, 4(3), 1612-1617.
19. Ропиева, Д. А. К., & Болтазода, С. С. (2022). Технологии формирования и развития вокально-хорового мастерства учащихся через народные песни. *Science and Education*, 3(3), 831-836.
20. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Способы обогащения уроков игры на фортепиано передовым зарубежным опытом. *Science and Education*, 3(3), 904-910.
21. Кувватова, Н. Б. К., & Саидий, С. Б. З. (2022). Основные направления и тенденции развития будущих учителей по направлению музыки. *Science and Education*, 3(8), 204-210.
22. Мухаммадиева, Р. У., & Болтазода, С. С. (2022). Основы современного педагогического творчества по сфере хора. Дирижёр как оптимально управляющий голосом хора в музыкальном театре. *Science and Education*, 3(3), 918-923.
23. Комил Бурунович Холиков (2024). Вспомогательные клетки нервной ткани и действия периферических нервов в Шванновской клетке. *Science and Education*, 5 (12), 99-104.
24. Комил Бурунович Холиков (2024). Специальные приёмы обучения изучения обмена калия и натрия в пороге мембраны Шванье. *Science and Education*, 5 (12), 69-74.
25. Комил Бурунович Холиков (2025). Поликомилоиды генератор музыкального воспроизводимости пианиста в психофизиологии. *Science and Education*, 6 (1), 134-141.
26. Болта-Зода, С. С. (2022). Определения понятий диктанта в теории музыки. *Science and Education*, 3(12), 823-828.
27. Алиев, Б. Т. У., & Саидий, С. Б. (2022). Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. *Science and Education*, 3(5), 1484-1492.
28. Рустамов, А. Р. О., & Болтазода, С. С. (2022). Методы и приёмы обучения игры на фортепиано. *Science and Education*, 3(3), 911-917.

29. Наргиза Бахтиёр Қизи Қувватова, & Саидий Саид Болтазода (2023). Современные методы работы с детьми, не имеющими музыкального образования. *Science and Education*, 4 (2), 1248-1255.

30. Эрназарова, А. Ф. Қ., & Саидий, С. Б. (2022). Методики обучения народным музыкальным ладам учащихся музыкальных школах и школ искусств. *Science and Education*, 3(11), 1021-1026.